

УДК 657:658.017.3

Ю. В. Золотницька,
к. е. н., доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту,
Житомирський національний агроекологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Y. Zolotnitska,
Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor of accounting, taxation and auditing Zhytomyr National Agroecological University

FEATURES OF ACCOUNTING AND REPORTING FOR SMALL BUSINESSES

У статті проаналізовано нормативні акти, які регулюють порядок організації обліку та складання фінансової звітності на малих підприємствах. Досліджено відповідність облікових реєстрів та форм обліку потребам суб'єктів малого бізнесу, в тому числі тих, які обрали спрощену систему оподаткування. Встановлено, що застосування подвійного запису для платників податку на додану вартість — або через систему рахунків бухгалтерського обліку, або через відповідні відомості та журнали — є не лише доцільним, а й обов'язковим. З метою усунення теоретичних прогалин в означенні використовуваних форм обліку, запропоновано для суб'єктів господарювання, які керуються Методичними рекомендаціями № 720 форму обліку назвати "Журнальна-спрощена", а для платників єдиного податку — "Книжна-проста".

The article analyzes the regulations that govern the organization of accounting and financial reporting for small businesses. Investigated compliance with accounting registers and forms accounting needs of small businesses, including those who have chosen the simplified taxation system. It was established that the use of double-entry payers of value added tax — or through accounts or through the appropriate information and magazines — is not only appropriate but also necessary. In order to eliminate gaps in the theoretical definition of accounting forms used, offered for entities governed Guidelines # 720 form called "Magazines-simplified" and for single taxpayers — "Book-easy."

Ключові слова: бухгалтерський облік, малий бізнес, спрощені форми обліку, подвійний запис, облікові реєстри, фінансова звітність.

Key words: accounting, small business, simplified forms of accounting, double entry, accounting registers, financial reports.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Світовий досвід доводить, що відносини між суб'єктами малого бізнесу та державою, засновані на паритетних умовах, є взаємовигідними. Державна підтримка малого бізнесу дозволяє не лише успішно та прибутково здійснювати підприємницьку діяльність, але й створювати додаткові робочі місця, підвищувати платоспроможність населення та

збільшувати надходження до бюджету у вигляді податків. Тому на сьогодні саме з малим та середнім підприємництвом держава пов'язує надію на швидкі позитивні структурні зміни в економіці, вихід з економічної кризи та створення умов до економічного зростання.

Враховуючи важливість даних суб'єктів ринку для економіки країни державою було

Таблиця 1. Узагальнення аспектів організації обліково-звітного процесу суб'єктів малого бізнесу

Загальна система оподаткування			Спрощена система оподаткування			
Платники податку на прибуток			Платники єдиного податку			
на загальних засадах	у т.ч. суб'єкти мікропідприємництва не платники ПДВ	за нульовою ставкою (до 31.12.2015 р.)	I група	II група	III група	IV група**
Застосування реєстрів бухгалтерського обліку відповідно до методичних рекомендацій:						
№ 422 від 25.06.2003 р.	№ 720 від 15.06.2011 р.		Методичних рекомендацій не передбачено	- для ФО - не передбачено; - для ІОО без ПДВ - № 720; - для ІОО з ПДВ - № 422		- № 422. - № 189
Застосовувана форма обліку						
- Журнальна. - Спрощена. - Проста	Журнальна-спрощена*		Книжна-проста*	- Спрощена. - Проста. - Журнальна-спрощена*. - Книжна-проста*		- Спрощена. - Проста
Застосування Плану рахунків						
- Загальний План рахунків. - Спрощений План рахунків	Без застосування подвійного запису		- без подвійного запису; - для платників ПДВ: спрощений План рахунків			- Загальний план рахунків; - Спрощений план рахунків
Складання фінансової звітності						
Форма 1-м. Форма 2-м	Форма 1-мс. Форма 2-мс		Фінансову звітність не подають	Не платники ПДВ фінансову звітність не подають. Для платників ПДВ: Форма 1-м. Форма 2-м		Форма 1-м. Форма 2-м

Джерело: узагальнено за [3; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11].

* пропонувано автором.

** до 12.2014 р. — платники фіксованого сільськогосподарського податку.

прийнято ряд законодавчих актів [4; 9; 14], які були спрямовані на підвищення державної підтримки через зниження податкового навантаження, спрощення ведення бухгалтерського обліку та подання фінансової звітності. Це, в свою чергу, призвело до необхідності приведення у відповідність методичних положень з організації обліку чинним нормативним документам [6; 7; 9; 10].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми організації бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності суб'єктів малого бізнесу досліджували багато вчених. Зокрема цим питанням присвячені праці І. Голошевич, А. Городянської, І. Губіної, Т. Гоголь, О. Молдаван та інших. Однак, у зв'язку із постійними змінами законодавчої бази щодо розвитку малого бізнесу в Україні, виникають проблемні питання з організації обліку та складання звітності, що потребують вирішення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження аспектів організації бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу (застосування реєстрів бухгалтерського обліку, Плану ра-

хунків та обраної форми обліку) та формування фінансової звітності в умовах дії останніх редакцій Податкового Кодексу України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У рамках гармонізації чинної нормативної бази та положень, які регламентують аспекти організації зведеного бухгалтерського обліку суб'єктів малого бізнесу було затверджено Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами № 422 [6]. Зазначені методичні рекомендації спрямовані на систематизацію в реєстрах бухгалтерського обліку методом подвійного запису інформації про наявність і рух активів, капіталу, зобов'язань і фактів фінансово-господарської діяльності малих підприємств для накопичення даних і складання фінансової звітності.

У зв'язку із введенням норми так званих "податкових канікул", а також виокремлення суб'єктів мікропідприємництва виникла потреба у розробці спеціалізованих реєстрів бухгалтерського обліку [7]. Методичні рекомендації № 720 визначають систему реєстрів, порядок і спосіб реєстрації та узагальнення інформації в них без застосування подвійно-

го запису для складання Спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва за формою згідно із додатком 2 до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва".

До суб'єктів малого бізнесу належить також більшість фермерських господарств (ФГ), які відповідно до чинного законодавства можуть бути платниками або податку на прибуток, або єдиного податку [5, 11]. Відомо, що облік фермерських господарств доволі специфічний, оскільки для ФГ властиве здійснення окремих специфічних господарських операцій (засновники фермерського господарства здебільшого вносять до вкладеного капіталу не майно, а лише права користування ним; членам господарства виплачується не заробітна плата, а певна частка з отриманого господарством доходу), а основною діяльністю ФГ є сільськогосподарська. У зв'язку з цим з метою встановлення єдиних правил і методологічних принципів організації ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах було затверджено Методичні рекомендації № 189 [10].

На практичне застосування зазначених Методичних рекомендацій в першу чергу впливатиме обрана система оподаткування. Систематизація та узагальнення підходів до організації бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності представлено в таблиці 1.

Зазначеними Методичними рекомендаціями можуть користуватися лише суб'єкти господарювання — юридичні особи. Для фізичних осіб, які обрали спрощену систему оподаткування, окремих Методичних рекомендацій із застосування реєстрів бухгалтерського обліку не передбачено.

Платники єдиного податку першої-другої груп та третьої групи, які не є платниками ПДВ, не здійснюють облік витрат та можуть не застосовувати подвійного запису. Також слід врахувати той факт, що у більшості випадків посади бухгалтера у фізичних осіб не передбачено, а самі підприємці зазвичай не мають бухгалтерської освіти та досвіду. Тож у групуванні та систематизації даних щодо здійснених господарських операцій у окремих облікових реєстрах з подальшим занесенням до Книги обліку доходів потреби не має.

Отже, єдиним обліковим реєстром для фізичних осіб — платників єдиного податку, який призначений для узагальнення інформації

про отримані доходи та понесені витрати, та на підставі якого здійснюється заповнення Податкової декларації платника єдиного податку — є Книга обліку доходів та Книга обліку доходів та витрат.

У березні 2015 р. Міністерством фінансів України було затверджено Проект наказу "Про затвердження форм книги обліку доходів і книги обліку доходів і витрат та порядків їх ведення" [10]. За умови прийняття даного наказу з'явиться можливість ведення Книги обліку доходів/доходів та витрат за вибором платника податку або в паперовому, або в електронному вигляді. Платники єдиного податку першої, другої групи та третьої групи не платники ПДВ заповнюватимуть Книгу обліку доходів, у якій щоденно, за підсумками робочого дня, відобразатимуть отримані доходи. Платники єдиного податку третьої групи, які є платниками податку на додану вартість, заповнюватимуть Книгу обліку доходів і витрат, у якій щоденно, за підсумками робочого дня, відобразатимуть отримані доходи та понесені витрати.

У відповідності до Методичних рекомендацій № 422 суб'єкти малого підприємництва можуть застосовувати просту або спрощену форми обліку.

Проста форма бухгалтерського обліку передбачає використання Журналу обліку господарських операцій та застосовується малими підприємствами з незначним документообігом (кількістю господарських операцій до 100 на місяць), що здійснюють діяльність з виконання нематеріаломістких робіт і послуг. В Журналі обліку господарських операцій записи здійснюються на підставі первинних та зведених облікових документів, відомостей нарахування заробітної плати і амортизації тощо з відображенням суми операції на рахунках бухгалтерського обліку.

Спрощена форма обліку застосовується у разі коли документообіг перевищує 300 господарських операцій на місяць. Дана форма бухгалтерського обліку передбачає узагальнення інформації про господарські операції у Відомостях (1-м — 5-м) із наступним складанням Оборотно-сальдової відомості.

Методичні рекомендації № 720 розкривають зміст облікових реєстрів та порядок систематизації господарських операцій у відповідних журналах, проте не називають застосовуваної форми обліку. Методичних рекомендацій, які б розкривали зміст облікових реєстрів та зас-

тосовувану форму обліку для фізичних осіб — платників єдиного податку, не передбачено взагалі.

Вважаємо, що дану "прогалину" слід усунути, оскільки це, певною мірою, призводить до теоретичної колізії. Оскільки основними регістрами бухгалтерського обліку, які застосовуються відповідно до Методрекомедацій № 720 є Журнали, тому пропонуємо дану форму обліку назвати Журнальна-спрощена. Враховуючи той факт, що основним та єдиним обліковим регістром, який заповнюють фізичні особи — платники єдиного податку, є Книга обліку доходів (Книга обліку доходів та витрат), пропонуємо дану форму обліку назвати Книжна-проста.

У рамках спрощення механізму організації бухгалтерського обліку у суб'єктів малого бізнесу з'явилась можливість не застосовувати один з основних елементів методу бухгалтерського обліку — подвійний запис. Такий підхід дозволяє відображати господарські операції без використання плану рахунків бухгалтерського обліку у спрощених облікових регістрах та складати фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва за спрощеною формою [8].

Згідно з чинними нормативними документами мають право не використовувати план рахунків бухгалтерського обліку та подвійний запис для організації процесу обліку і контролю за господарською діяльністю платники єдиного податку не платники ПДВ (I-III групи), юридичні особи — суб'єкти мікропідприємництва та платники податку на прибуток за нульовою ставкою. Для організації бухгалтерського обліку в методичних рекомендаціях запропоновано вести облік доходів і витрат у журналах (журнал 1-мс обліку активів; журнал 2-мс обліку капіталу і зобов'язань; журнал 3-мс обліку доходів; журнал 4-мс обліку витрат) і відомостях (відомість 1.1-мс обліку необоротних активів; відомість 1.2-мс обліку нарахування амортизації; відомість 2.1-мс обліку розрахунків з постачальниками, іншими кредиторами та бюджетом; відомість 2.2-мс обліку розрахунків з працівниками; відомість 4.1-мс обліку витрат на ремонт і поліпшення основних засобів), інформація з яких переноситься до спрощених форм фінансової звітності.

У відповідності до норм Методичних рекомендацій № 720 суб'єкти малого бізнесу — юридичні особи — повинні відображати зміни за господарськими операціями двічі у відповідних відомостях і журналах. Таким

чином, як зазначають дослідники, у відображенні господарських операцій за спрощеними формами журналів і відомостей метод подвійного запису присутній. Погоджуємось, що застосовувати вислів для таких суб'єктів господарювання — "без застосування методу подвійного запису" — є некоректним, оскільки все одно діє правило подвійного відображення змін за господарськими операціями [2].

Відомо, що використання методу подвійного запису господарських операцій дозволяє відслідковувати зміни на рахунках активу і пасиву, доходів і витрат. Застосування рахунків обліку сприяє швидко та якісно складати фінансову звітність та отримувати більш широкий обсяг інформації для задоволення зовнішніх і внутрішніх користувачів економічної інформації.

Вважаємо, що відмова від застосування подвійного запису та реєстрації фактів господарського життя відповідно до плану рахунків платниками єдиного податку є цілком слушною. Суб'єкти господарювання, що обрали спрощену систему оподаткування в процесі здійснення підприємницької діяльності застосовують однотипні господарські операції, за результатами проведення яких заповнюється лише Книга обліку доходів або Книга обліку доходів та витрат.

Слід зауважити, що у суб'єктів малого підприємництва є право вибору не лише обраної форми обліку, а й застосовуваного Плану рахунків. Це означає, що у разі методично-рекомендованого Спрощеного плану рахунків, суб'єкту господарювання не заборонено працювати за Загальним планом рахунків або розробити власний Робочий план рахунків.

Не потребує доказу той факт, що без методу подвійного запису дуже складно збалансувати статті активу і пасиву та здійснити перевірку правильності ведення бухгалтерського обліку протягом всього звітного періоду. Тому вважаємо, що застосовувати метод подвійного запису — або через використання Плану рахунків, або через подвійне відображення сум господарських операцій у різних Журналах або Відомостях — слід лише суб'єктам господарювання, які зобов'язані подавати регламентовану фінансову звітність. Для платників єдиного податку записи у Книгах обліку доходів/доходів та витрат є достатніми.

Для суб'єктів малого підприємництва національними положеннями (стандартами) вста-

новлюється скорочена за показниками фінансова звітність у складі балансу і звіту про фінансові результати [9]. Малі підприємства, платники податку на прибуток, подають разом з річною податковою декларацією річну фінансову звітність у порядку, передбаченому для подання податкової декларації.

Пунктом 16 підр. 4 р. ХХ "Перехідні положення" ПКУ для платників податку, що мають право на застосування ставки 0 відсотків визначено критерії. З урахуванням ч. 7 ст. 11 Закону № 996 [4] платники податку на прибуток, що мають право на застосування ставки 0 відсотків, зобов'язані складати та подавати до відповідних органів фінансову звітність, передбачену для суб'єктів малого підприємництва, один раз на рік. Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Проміжна звітність складається щоквартально наростаючим підсумком з початку звітного року в складі балансу та звіту про фінансові результати. Баланс підприємства складається за станом на кінець останнього дня кварталу (року).

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Чинні Методичні рекомендації пропонують реєстри та форми обліку, що надають альтернативу вибору суб'єктам малого бізнесу. Проте, Методичних рекомендацій, які б розкривали зміст облікових реєстрів та застосовували форму обліку для фізичних осіб — платників єдиного податку, не передбачено. Оскільки основними реєстрами бухгалтерського обліку, які застосовуються відповідно до Методичних рекомендацій № 720 є Журнали, тому пропонуємо дану форму обліку назвати Журнальна-спрощена. Враховуючи той факт, що основним та єдиним обліковим реєстром, який заповнюють фізичні особи — платники єдиного податку, є Книга обліку доходів (Книга обліку доходів та витрат), пропонуємо дану форму обліку назвати Книжна-проста.

У рамках спрощення механізму організації бухгалтерського обліку у суб'єктів малого бізнесу з'явилась можливість не застосовувати один з основних елементів методу бухгалтерського обліку — подвійний запис. Такий підхід дозволяє відображати господарські операції без використання плану рахунків бухгалтерського обліку у спрощених облікових реєстрах та складати фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва за спрощеною формою.

Вважаємо, що застосовувати метод подвійного запису — або через використання

Плану рахунків, або через подвійне відображення сум господарських операцій у різних Журналах або Відомостях — слід лише суб'єктам господарювання, які зобов'язані подавати регламентовану фінансову звітність та є платниками ПДВ. Для суб'єктів господарювання, які обрали спрощену систему оподаткування, не платників ПДВ, записів у Книгах обліку доходів/доходів та витрат достатньо.

Подальші дослідження будуть направлені на розкриття аспектів оподаткування та організації внутрішньогосподарського обліку суб'єктів малого бізнесу в умовах змін податкового законодавства України.

Література:

1. Гоголь Т.А. Подвійний запис у бухгалтерському обліку підприємств малого бізнесу / Т.А. Гоголь // Бухгалтерський облік і аудит — 2013. — № 4. — С. 361—366 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.business-inform.net/pdf/2013/4_0/361_366.pdf

2. Господарський Кодекс України від 16.01.03 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

3. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999 р. № 996- XIV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

4. Закон України "Про підприємництво" від 07.02.1991 № 698-12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12>

5. Закон України Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи № 71-VIII від 28.12.2014. — Верховна Рада України — офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511

6. Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами" від 25.06.03 р. № 422 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=196041

7. Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Методичних рекомендацій із застосування реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами" від 15.06.11 р. № 720 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=296068&cat_id=285157

8. Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва" від 25.02.00 р. № 39 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00>

9. Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження спрощеного Плану рахунків бухгалтерського обліку" від 19.04.01 р. № 186 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0389-01>

10. Наказ Міністерства аграрної політики України "Методичні рекомендації з організації та ведення обліку в селянських (фермерських) господарствах" від 02.07.01 р. № 189 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=183377

11. Податковий Кодекс України від 02.12.10 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

12. Проект наказу Міністерства фінансів України "Про затвердження форм книги обліку доходів і книги обліку доходів і витрат та порядків їх ведення" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1-&art_id=409828&cat_id=407082&ctime=-1425293679879

13. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні" від 24.10. 2007 р. № 911-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/911-2007-%D1%80>

14. Указ Президента України "Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" від 03.07.98 № 727/98 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/727/98>.

References:

1. Hohol, T.A. "Double entry accounting small businesses", *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, vol. 4, pp. 361-366.

2. Verkhovna Rada of Ukraine (2013), "Economic Code of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Accessed 05 July 2015).

3. Verkhovna Rada of Ukraine (1999), Law of Ukraine "on accounting and financial reporting in Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (Accessed 05 July 2015).

4. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), Law of Ukraine "On Entrepreneurship", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12> (Accessed 05 July 2015).

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine and some other legislative acts of Ukraine on tax reform", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511 (Accessed 05 July 2015).

6. Ministry of Finance of Ukraine (2003), Decree "On approval of the Methodical application of accounting rekomendacij accounting registriv small enterprises", available at: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=196041 (Accessed 05 July 2015).

7. Ministry of Finance of Ukraine (2011), Decree "On approval of the guidelines on the application of accounting registers of young enterprises", available at: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=-296068&cat_id=285157 (Accessed 05 July 2015).

8. Ministry of Finance of Ukraine (2000), Order "On Approval of Regulations (standard) accounting 25 "Financial Report of a small business", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00> (Accessed 05 July 2015).

9. Ministry of Finance of Ukraine (2001), Order "On approval of the simplified accounting rahunkiv accounting plan", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0389-01> (Accessed 05 July 2015).

10. Ministry of Agrarian Policy of Ukraine (2001), Order "Guidelines on the organization and registration of a peasant (farmer) farms", available at: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=183377 (Accessed 05 July 2015).

11. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Tax Code", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 05 July 2015).

12. Ministry of Finance of Ukraine (2015), Draft order "On approval of the book of income and book income and expenses and order their conduct", available at: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=-1&art_id=409828&cat_id=407082&ctime=-1425293679879 (Accessed 05 July 2015).

13. Cabinet of Ministers of Ukraine (2007), Ordinance "Strategy of application of international financial reporting standards in Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/911-2007-%D1%80> (Accessed 05 July 2015).

14. President of Ukraine (1998), Order "On the simplified taxation system accounting and reporting of small business", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/727/98>

Стаття надійшла до редакції 08.07.2015 р.